

El volum *Lingüística i gramàtiques*, a cura de Maria-Rosa Lloret i Clàudia Pons, conté les quatre comunicacions i la taula rodona que es van poder presenciar al CLUB-10 (Desè Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona) el 16 de desembre de 2002. Habitualment, les edicions del CLUB —i les publicacions que se'n deriven— giren entorn d'un tema força específic. Aquesta vegada, però, per tal de celebrar la desena edició del Col·loqui, es va preferir organitzar un acte amb una temàtica més general, que tractava sobre la relació entre la gramàtica i la Lingüística. Per això, cadascuna de les comunicacions de la primera part del volum es presenta com la contribució d'una branca de la lingüística a la gramàtica. Per ordre alfabètic segons el cognom de l'autor, trobem «Contribució de la teoria lingüística a la gramàtica», de Josep M. Brucart; «Contribució de la lexicologia a la gramàtica», de Jordi Ginebra; «Contribució de la dialectologia a la gramàtica», de Joan Veny, i «Contribució de la sociolingüística a la gramàtica», d'Amadeu Viana. La segona part del volum conté la transcripció de la taula rodona, en la qual Lorenzo Renzi, Violeta Demonte i Joan Solà, codirectors, respectivament, de la *Grande grammatica italiana di consultazione*, de la *Gramàtica Descriptiva de la Lengua Espanyola* i de la *Gramàtica del català contemporani*, exposen les seves experiències en l'elaboració d'aquestes gramàtiques.

Josep M. Brucart obre la seva comunicació preguntant si és possible una gramàtica sense una teoria lingüística. Segons ell, la resposta és negativa. En les obres prescriptives, per exemple, cal un mínim de raonament gramatical, de teoria en definitiva, per explicar per què unes determinades formes i no unes altres són acceptables (quan no existeix aquest raonament no es pot parlar amb propietat de gramàtiques, sinó de meres llistes de formes acceptades i de formes bandejades, com l'*Appendix Probi*). Brucart, a més, reforça el seu argument revisant el tractament d'alguns aspectes en algunes gramàtiques tradicionals per tal de demostrar que no es limiten a consignar fenòmens lingüístics, sinó que també els cerquen una explicació. Com a prova, Brucart esmenta com Apolloni explica per què el sintagma amb què s'indica el conjunt del qual es delimita una part ha de ser definit (*alguns dels presents*, però **alguns d'uns presents*) o, també, la definició de l'article que es pot trobar a gramàtiques com la d'Andrés Bello. En aquesta secció, Brucart també esmenta la classificació dels verbs que va fer Fabra a la Gramàtica de 1956, en què separa verbs com *arribar* o *venir* d'altres verbs com *plorar* o *caminar*. A partir de la diferència de comportament del sintagma nominal que concorda en nombre i persona amb el verb quant a la posició respecte del verb i de la possibilitat de substitució pel pronom *en*, Fabra va anticipar la distinció entre verbs transitius —que tenen un argument extern i, com a mínim un argument intern (*donar*)—, inergatius —que tenen un argument extern (un subjecte) amb el paper temàtic d'agent o causa (*plorar*)— i inacusatius —que tenen un argument extern amb el paper temàtic de tema o pacient (*quedar*).

De totes maneres, per Brucart, aquest rerefons teòric present en les gramàtiques tradicionals era inadequat o insuficient. Per això, exposa les tres aportacions principals de la teoria lingüística

del segle xx a la descripció gramatical. En primer lloc, la teoria lingüística contemporània ha aconseguit definir les unitats gramaticals diferenciant clarament els factors morfosintàctics, semàntics i discursius. En segon lloc, en les teories lingüístiques modernes s'ha desenvolupat una teoria de les posicions gramaticals. Segons Brucart, com que la sintaxi tradicional partia de la funció com a concepte bàsic i, sovint, la funció d'un element era independent de la posició que ocupava en l'oració, no es considerava que la posició dels elements fos rellevant des del punt de vista gramatical. De totes maneres, la agramaticalitat de formes com **Trens van arribar a l'estació* enfront de *Van arribar trens a l'estació* o **És impossible saber-ho això* enfront de *Això és impossible saber-ho* i *És impossible saber-ho, això* demostra que la posició dels elements és rellevant. Un cop acceptada la rellevància de la posició dels elements, s'ha posat atenció a tota una sèrie de fenòmens ignorats fins llavors, com el moviment de constituents —per exemple, en constitucions interrogatives com *Què penses?*, en la qual el complement directe no ocupa la seva posició habitual a la dreta del verb perquè s'ha desplaçat a davant de l'oració. Finalment, s'ha desenvolupat una teoria de les projeccions sintàctiques dels nuclis lèxics. Com hem dit, en la sintaxi tradicional es prioritzava la funció sintàctica. A més, es menystenien l'estructura dels constituents sintàctics. La teoria sintàctica contemporània, però, ha desenvolupat una teoria de l'organització dels constituents sintàctics a partir del nucli. Amb aquest procediment, s'ha aconseguit fer llum sobre formes com les oracions subordinades adverbials pròpies. Així, a hores d'ara, sembla indiscutible el paral·lelisme estructural que es dona entre oracions com *El deixaran anar després que declari* i *El deixaran anar després de la declaració*. És a dir, la primera ja no es considera una oració complexa amb una subordinada adverbial de temps introduïda per la conjunció composta *fins que*, sinó que totes dues es consideren oracions amb un sintagma que té com a nucli la preposició *fins* i, com a complement, en el primer cas, una oració i, en el darrer cas, un sintagma nominal.

Pel seu costat, Jordi Ginebra observa que la contribució de la lexicologia a la gramàtica depèn en gran part del concepte de lexicologia a què ens referim. Si entenem lexicologia en el sentit ampli, com l'estudi de la formació de mots, la part de les gramàtiques adreçada a la flexió es podria considerar com a aportació de la lexicologia, per la qual cosa la major part del contingut de les gramàtiques tradicionals seria aportat per la lexicologia. Tanmateix, aquest no és el significat que es dona actualment al terme *lexicologia*. Recentment, la lexicologia s'ha identificat amb la morfologia lèxica, és a dir amb l'estructura dels constituents interns del mot. Segons Ginebra, en aquest cas, no ha estat la lexicologia que ha fet aportacions a la gramàtica, sinó a la inversa, ja que una part important dels avanços de la morfologia lèxica han vingut de la sintaxi. Encara hi ha, però, una altra concepció de la lexicologia, com a estudi del significat i l'ús de les unitats lèxiques. En aquest cas, d'acord amb Ginebra, la lexicologia s'ha centrat en l'elaboració de diccionaris i, per tant, l'aportació a la gramàtica ha estat minsa.

Per això, Ginebra prefereix anticipar una part de la futura aportació de la lexicologia a la gramàtica del català, que és l'estudi de les concurrències o col·locacions. La característica bàsica de les concurrències és que un element lèxic —la base— en selecciona un altre —el concurrent— per expressar un significat concret (acció, intensificació, etc.). Per exemple, en català, el substantiu *por* —la base— exigeix el verb *fer* —el concurrent— per expressar l'esdeveniment. El substantiu *fred*, pel seu costat, reclama l'oració de relatiu *que pela* per expressar la intensitat. És important el fet que aquesta selecció té un cert grau d'arbitrarietat, per la qual cosa es considera un fenomen lèxic —per tant, objecte d'estudi de la lexicologia. Aquesta condició lèxica del fenomen es pot comprovar perquè l'atracció entre la base i el concurrent varia entre llengües, dialectes i, fins i tot, registres. Així, és ben sabut que en castellà, el concurrent reclamat per *miedo* per expressar acció no és *hacer*, sinó *dar*. De la mateixa manera, en alguns dialectes del català el substantiu *bot* reclama el verb *fer* i en d'altres exigeix el verb *pegar*. També, el concurrent que magnifica el substantiu *fred* és l'oració de relatiu *que pela* en llenguatge col·loquial, però, segurament, és l'adjectiu *intens* en un llenguatge formal. Sembla evident, doncs, que la descripció d'aquest fenomen afecta camps com la dialectologia o la gramàtica de la interferència.

Les configuracions sintàctiques en què es donen les concurrències són diverses. Així, abunden les concurrències amb les estructures V+SN (*fer feina*) o N+Complement (*odi visceral, embús de mil dimonis, fred que pela*), però també n'hi ha d'altres (*viure de l'aire, dormir com un tronc, fort com un roure*).

Tot seguit, Ginebra revisa el tractament que han rebut les concurrències en algunes escoles lingüístiques contemporànies —en termes de l'autor, l'escola britànica, els gramàtics alemanys moderns, la lexicologia combinatòria i explicativa, la lexicogramàtica i l'escola espanyola.

En primer lloc, Ginebra il·lustra el cas de l'escola britànica amb les propostes i procediments del projecte COBUILD, que pretenia crear eines per a l'ensenyament de l'anglès a partir de corpus lingüístics. Alguns dels trets bàsics d'aquesta escola són el fet que parteix de l'observació que hi ha seqüències que apareixen juntes més sovint que les altres i que, a més, hi ha paraules que, quan ocorren en una seqüència concreta presenten un significat diferent de l'habitual. Ara bé, el tret definitori d'aquesta escola és la seva defensa d'un procediment empíric per la identificació de concurrències. Segons aquesta línia de treball, cal treballar sobre corpus lingüístics amb un mètode estadístic: es considerarà que els mots A i B constitueixen una concurrència si la paraula B (el possible concurrent) apareix entre les cinc paraules anteriors o posteriors a A (la base hipotètica) amb més freqüència que la mitjana de la resta de paraules que concorren amb el mot A. Es tracta, doncs, d'un mètode d'un empirisme radical, que fins i tot pot provocar resultats esbiaixats, com ara el fet que, segons les característiques del corpus, es consideri que seqüències com *arribes tard* constitueixen una concurrència i que, en canvi, altres seqüències semblants com *arribes aviat* o *arribes amb retard* no ho fan.

Pel seu costat, els gramàtics alemanys moderns s'han centrat en concurrències que presenten l'estructura V + SN i V + SP. Segons aquesta escola, en aquestes estructures, l'element que aporta el significat és el substantiu. El verb, per contra, és semànticament pobre —fa un paper semblant al dels auxiliars de les perifrasis—, però pot aportar precisions aspectuals (compareu, per exemple, el valor incoatiu, duratiu i causatiu que tenen, respectivament, les concurrències *entrar en vigor, estar en vigor* i *posar en vigor*).

En tercer lloc, Ginebra descriu les posicions de la lexicologia combinatòria i explicativa. Aquesta escola, que té com a punt de referència el *Dictionnaire explicatif et combinatoire du français contemporain*, ha aportat com a element fonamental el concepte de funció lèxica. Esquemàticament, una funció lèxica és un sentit que es manifesta de manera diferent segons el lexema sobre el qual opera (la base). Així, la funció "intensitat" quan s'aplica al lexema *odi*, selecciona la forma *visceral* i, quan s'aplica al lexema *error*, selecciona l'adjectiu *garrafal*. Segons Ginebra, la importància d'aquesta escola està no tant en la idea de la funció lèxica com en el desenvolupament sistemàtic que se n'ha fet.

Tot seguit, Ginebra sintetitza els postulats de la lexicogramàtica, que s'ha desenvolupat a l'estat francès des dels anys vuitanta. Aquesta escola, d'orientació sintàctica, comparteix amb altres escoles posicions com ara que l'oració és la unitat semàntica mínima, que l'oració està formada per predicats i arguments i que els predicats seleccionen els arguments. A més, aquesta escola defensa que els substantius poden ser predicats (seleccionen els seus arguments), però necessiten un verb de suport.

Finalment, Ginebra es refereix a l'escola espanyola, una de les màximes aportacions de la qual ha estat una distinció teòrica clara entre les locucions i les col·locacions o concurrències. Les locucions no són composicionals des del punt de vista semàntic. En canvi, les concurrències tenen un significat composicional —és a dir, es poden descompondre— i com a mínim un dels components té el mateix significat que quan apareix en altres contextos (compareu les locucions *conillet d'indies* o *mosqueta morta* amb les concurrències *fer un petó* o *estrictament confidencial*).

Ginebra acaba la seva comunicació fent un repàs del tractament que s'ha fet de les concurrències en els treballs de lingüística catalana i observa que aquesta qüestió ha estat molt poc tractada. De totes maneres, conclou, l'existència del Corpus Textual Informatitzat de l'Institut d'Estudis Catalans permetrà estudiar aquest fenomen convenientment.

En la comunicació següent, Joan Veny estudia el tractament que es fa de diverses qüestions (l'arcaisme, la interferència del castellà, la variació formal i, sobretot, la variació geolectal) en els treballs lingüístics d'Antoni de Bofarull (*Estudios, sistema gramatical y crestomatía de la lengua catalana* i *Gramática de la lengua catalana*) i d'Antoni Rovira i Virgili (*Novíssima ortografía catalana. Vocabulari ortogràfic, Diccionari català-castellà* i *Gramàtica elemental de la llengua catalana*).

Començant per Bofarull, Veny observa que condemna els arcaïsmes, sobretot quan la llengua compta amb formes modernes i pròpies. De totes maneres, Veny també para esment que en els exemples d'arcaïsmes que, segons Bofarull, s'han d'evitar hi ha tot de formes que són vives en algun dialecte del català (*tost, al manco*). Pel que fa a la interferència del castellà, Bofarull emprà diferents castellanismes, tant intactes (*menos, burro, rato*) com adaptats (*a ratets, l'arrepenteixes*) i recalca la necessitat de no permetre que es condemnin formes genuïnes a causa d'una excessiva semblança amb les formes corresponents del castellà. Pel que fa als aspectes dialectals, Bofarull es mostra poc partidari de les solucions locals, que considera fruit de la corrupció de la llengua i de la falta d'una tradició lingüística. Per això, proposa rebutjar formes locals i poc conegudes quan la llengua ja disposi de formes generals. En canvi, considera que les formes pròpies d'algun dialecte es poden incorporar a la llengua comuna quan aquesta no tingui una alternativa genuïna.

L'obra de Rovira i Virgili, d'altra banda, s'emmarca en el període d'establiment de la norma ortogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans, que aquest autor pretén aplicar i difondre. Així, en la *Novíssima ortografía catalana. Vocabulari ortogràfic*, entre altres, hi podem trobar precisions sobre la transcripció de certs mots (admet l'alternança de formes, per exemple *arròs/arroç*, bandreja formes que havien estat proposades abans, com *enquibir*, i recorre a la pronúncia per determinar la transcripció de mots amb *b* o *v*), variants ortogràfiques que reflecteixen diferències de pronúncia (*api/làpit*), distincions entre variants formals i variants parlades (rebutjades), etc. En la *Gramàtica elemental de la llengua catalana*, Rovira i Virgili segueix *gairebé sempre* les directrius de l'obra de Pompeu Fabra. Segons Veny, Rovira i Virgili entén que la llengua normativa s'ha de fonamentar sobre el parlar de Barcelona, però amb aportacions dels dialectes. Per això, en aquesta gramàtica fa tot de referències a propietats de les varietats geogràfiques del català, de vegades de forma genèrica (*en algunes comarques, en certs dialectes, en bona part del domini lingüístic*, etc.) i de vegades de forma més concreta (*a Barcelona, com diuen els mallorquins*, etc.). Aquesta receptivitat respecte de les formes dialectals també es pot observar en el *Diccionari català-castellà i castellà-català*, en què Rovira i Virgili presenta sense la marca *loc.* —per local— una gran quantitat de mots que en les obres que li serveixen de font —sobretot el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Editorial Salvat— es presenten com a pròpies d'un parlar concret.

En la darrera comunicació del volum, Amadeu Viana repassa les aportacions de les diferents branques de la sociolingüística a la gramàtica. Entre altres aspectes, Viana observa que des de diferents branques de la sociolingüística s'ha criticat el caràcter excessivament formal de la lingüística estructuralista i generativista i s'han introduït criteris funcionalistes en la lingüística, la qual cosa ha permès, per exemple, entendre millor elements lingüístics que depenen en un grau elevat de factors propis de les societats en què es donen, com ara els pronoms de tractament. A més, la sociolingüística també ha desenvolupat mecanismes empírics de descripció de la variació lingüística, la qual, segons Viana, podria contribuir de manera determinant a la construcció d'una gramàtica catalana de la variació, que "fos el correlat fluid i descriptiu de les gramàtiques sobre el sistema a què estem acostumats, que contemplés els fenòmens lingüístics en funció de la seua extensió i acumulació temporal, donant compte dels marges de variació pertinents".

El volum es tanca, com hem dit, amb la transcripció de la taula rodona en què van pendre part Lorenzo Renzi, codirector de la *Grande grammatica italiana di consultazione*, Violeta Demonte, codirectora de la *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, i Joan Solà, codirector de la *Gramàtica del català contemporani*. En conjunt, en podem recalcar dos fets bàsics. El primer és que, segons els participants, es tracta de gramàtiques postteòriques, en el sentit que no pretenen aportar dades en favor d'un model teòric o d'un altre, o en favor d'una interpretació concreta de les dades en oposició

en una altra, sinó que recorren a les aportacions de la teoria gramatical per explicar millor les dades. En segon lloc, també es posa èmfasi en el fet que es tracta d'obres col·lectives (l'equip de redacció de la *Grande grammatica italiana di consultazione* estava format per 34 membres, el de la *Gramática Descriptiva de la Lengua Española* per 73 i el de la *Gramàtica del català contemporani* per 58) i que, per tant, ha calgut un esforç important de coordinació entre els continguts dels diferents capítols per tal d'evitar incongruències i contradiccions.

Pere GRIMALT
Universitat de Barcelona